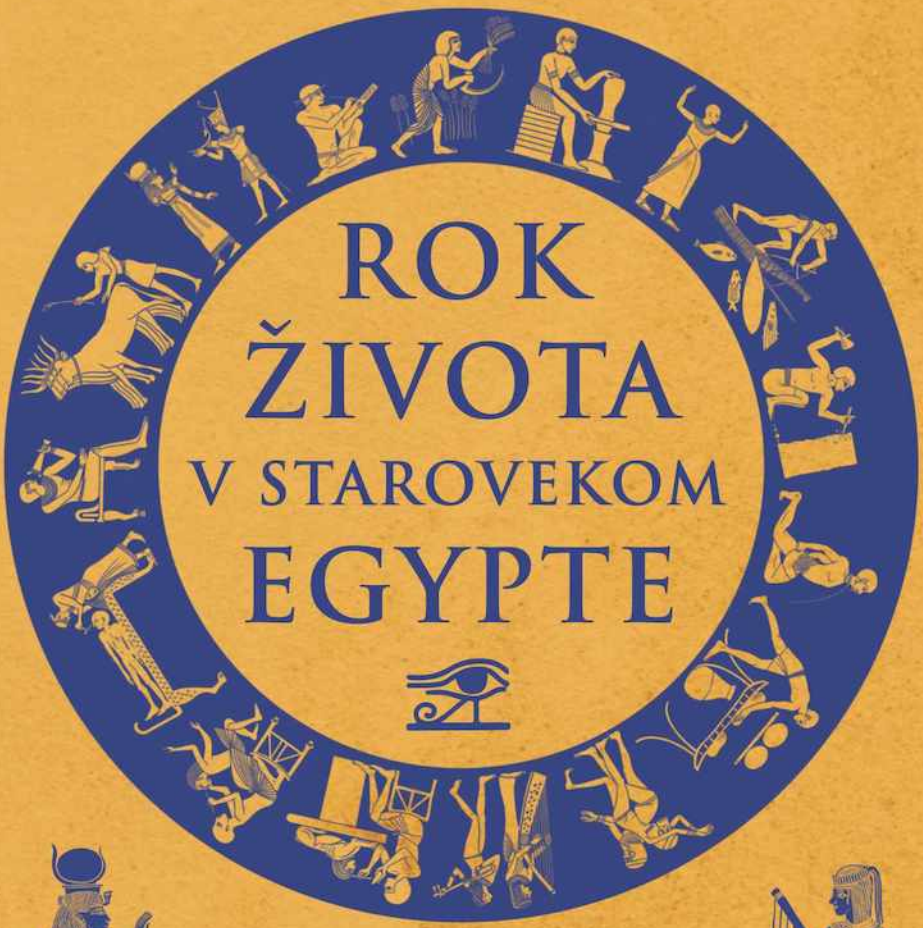

ROK ŽIVOTA V STAROVEKOM EGYPTE

SKUTOČNÝ ŽIVOT ĽUDÍ, KTORÍ TAM ŽILI

DONALD P. RYAN

DONALD P. RYAN

ROK ŽIVOTA V STAROVEKOM EGYPTE

SKUTOČNÝ
ŽIVOT ĽUDÍ,
KTORÍ TAM ŽILI

eastone BOOKS

A YEAR IN THE LIFE OF ANCIENT EGYPT
Copyright © Donald P. Ryan, 2022
All rights reserved.
Slovak edition © 2023 by Eastone Group, a.s.

Z anglického originálu *A year in the life of ancient Egypt* vydaného vydavateľstvom Michael O´Mara Books preložila Monika Kaliská.
V roku 2023 vydalo vydavateľstvo Eastone Books, Bratislava.
www.eastonebooks.com

Translation © 2023 Ing. Monika Kaliská
Jazyková korektúra: Miriam Pokorná
Redačné úpravy: Mgr. Alica Činčárová
Layout: Studio Eastone

Tlač: Finidr, s.r.o.

Všetky práva vyhradené.
Okrem použitia ukážok pre účely recenzie a kritiky žiadna časť tejto knihy nesmie byť reprodukovaná ani šírená v akejkoľvek forme alebo akýmikoľvek prostriedkami bez predchádzajúceho písomného súhlasu vydavateľa.

ISBN 978-80-8109-749-2

Na pamiatku Dorothy Aubinoe Shelton, Patricie Chant Armstrong Ryan, Shirley Amdam McKean a Kim Nesselquist

Obsah

	Egyptská chronológia	XI
	Úvod	XIII
1	Prvý mesiac obdobia záplav	1
2	Druhý mesiac obdobia záplav	14
3	Tretí mesiac obdobia záplav	30
4	Štvrtý mesiac obdobia záplav	43
5	Prvý mesiac obdobia sejby a rastu	56
6	Druhý mesiac obdobia sejby a rastu	69
7	Tretí mesiac obdobia sejby a rastu	84
8	Štvrtý mesiac obdobia sejby a rastu	99
9	Prvý mesiac obdobia žatvy	113
10	Druhý mesiac obdobia žatvy	129
11	Tretí mesiac obdobia žatvy	142
12	Štvrtý mesiac obdobia žatvy	155
	Doslov	159
	Poďakovanie	171
	Zdroje obrázkov	173
	Bibliografia	177
	Odporúčaná ďalšia literatúra	181

Egyptská ríša 15. storočie pred n. l.

Egyptská chronológia

Archaická doba	*cca* 3000 – 2686 pred n. l.
Stará ríša	2686 – 2125 pred n. l.
Prvé prechodné obdobie	2160 – 2055 pred n. l.
Stredná ríša	2055 – 1650 pred n. l.
Druhé prechodné obdobie	1650 – 1550 pred n. l.
Nová ríša	1550 – 1069 pred n. l.
Tretie prechodné obdobie	1069 – 664 pred n. l.
Neskoré obdobie	664 – 332 pred n. l.
Helenistické a rímske obdobie	332 pred n. l. – 395 n. l.

Úvod

Pokiaľ ide o staroveké kultúry, zdá sa, že Egypt má istý neodolateľný pôvab. V našej modernej dobe nás táto civilizácia neustále prekvapuje, nadchýna a núti nás lámať si nad ňou hlavu. Prekvitala približne tritisíc rokov, ale zanechala nám len nejaké artefakty a často kuriózne stopy, aby sme mohli zrekonštruovať jej niekdajšiu slávu. Táto kniha nám umožňuje letmo nazrieť do tejto krajiny v priebehu dvanástich mesiacov a nahliadnuť do života niekoľkých jej obyvateľov, počnúc obyčajnými ľuďmi až po členov kráľovskej rodiny. Zavedie nás do obdobia dvadsiateho šiesteho roku vlády faraóna Amenhotepa II. (cca 1 400 rokov pred n. l.).

V našom príbehu stretneme nielen Amenhotepa II. a jeho rodinu, ale aj niekoľkých z jeho početných podriadených, ktorí tvorili rozsiahlu egyptskú byrokraciu správcov, vojakov a kňazov. Hoci nám panovníci, úradníci a iné elity zanechali hmatateľné dôkazy o svojich činoch, nikdy by sme nemali zabúdať na to, že veľké úspechy starovekých Egypťanov sa dosiahli vďaka obyčajným ľuďom vrátane roľníkov, rybárov, hrnčiarov, remeselníkov, tehliarov a pivovarníkov žijúcich v nádhernej krajine, o ktorej verili, že na ňu dohliadajú nadprirodzené sily.

Zdá sa, že staroveká egyptská civilizácia vznikla okolo roku 3050 pred n. l., ak definujeme „civilizáciu“ ako kultúru so znakmi, ktoré antropológovia pripisujú „vyspelej spoločnosti“. K týmto charakteristickým znakom často patrí panovník podporovaný

hierarchiou úradníkov, rozdiely v bohatstve obyvateľstva, špecializovaní remeselníci, stavby pamätihodností (zvyčajne palácov a chrámov) a systém písma. Samotní starí Egypťania tvrdili, že ich civilizácia sa začala politickým zjednotením dvoch častí ich veľkej krajiny: Horného Egypta, ktorý zahŕňal údolie Nílu na juhu, a Dolného Egypta, ktorý zahŕňal deltu Nílu na severe.

Na základe starovekých prameňov sa egyptské dejiny tradične rozdeľujú do tridsiatich dynastií, v ideálnom prípade skupín pokrvne príbuzných panovníkov, usporiadaných do pomenovaných „období" a troch „ríší", ktoré nám umožňujú zasadiť konkrétnych jednotlivcov a udalosti v čase. Obdobia označované ako „ríše" boli obdobím, keď bol Egypt zjednotený, prosperujúci a najvyspelejší, keď boli postavené mnohé z veľkých pamiatok, ktoré väčšina z nás pozná. „Prechodné" a iné „obdobia" boli obdobím nestability a/alebo epizódami cudzej nadvlády.

Stará ríša (cca 2686 – 2125 pred n. l.) je najviac známa ako éra výstavby veľkých kamenných pyramíd. Stredná ríša (cca 2055 – 1650 pred n. l.) sa považuje za klasické obdobie, kedy prekvitala literatúra a umenie, a Nová ríša (cca 1550 – 1069 pred n. l.) je obdobím expanzie, počas ktorého Egypt rozšíril svoju kontrolu ďaleko za svoje hranice do oblastí na juhu a východe. Obdobie, do ktorého je zasadená táto kniha, je obdobím prvej z troch dynastií Novej ríše – celkovo 18-tej – a bolo to skutočne pozoruhodné obdobie. Patrí do nej niekoľko mimoriadnych panovníkov z obdobia veľkého blahobytu vrátane faraónov bojovníkov, faraónky, kacíra z kráľovského rodu a Tutanchamóna, chlapca, ktorý sa stal faraónom. Počas tritisícročnej histórie egyptskej civilizácie sa 18. dynastia začala približne v jej polovici, okolo roku 1550 pred n. l., asi tisíc rokov po postavení slávnej Veľkej pyramídy v Gíze a viac ako tisíc rokov pred vládou často príliš romantizovanej gréckej panovníčky Kleopatry.

Starovekí Egypťania organizovali svoj život podľa kalendára, ktorý sa príliš nelíšil od toho, aký používa väčšina ľudí dnes. Mali ročný občiansky kalendár, ktorý mal dvanásť mesiacov po tridsiatich dňoch, pričom každý deň bol rozdelený na dvadsaťštyri hodín. Mali tri ročné obdobia rozdelené do štyroch mesiacov plus ďalších

päť slávnostných dní, aby to približne zodpovedalo 365-dňovému prírodnému cyklu. Tými tromi obdobiami boli obdobie záplav Nílu (približne od polovice júla do polovice novembra), obdobie sejby a rastu (od polovice novembra do polovice marca) a obdobie žatvy (od polovice marca do polovice júla). Podobne ako v dnešnej dobe boli mesiace zodpovedajúce našej jeseni a zime počas dňa celkom príjemné a večer možno trochu chladné. Na jar sa začínali dvíhať horúčavy a letné mesiace boli dosť horúce.

Niektoré výročné udalosti, ako napríklad slávnosti, boli stanovené na určité dni alebo cykly mesiaca počas konkrétneho ročného obdobia a mesiaca. Pokiaľ ide o určenie konkrétnych udalostí, dátumy sa mohli uvádzať podľa vlády jednotlivých faraónov, napríklad: 15. rok, 3. mesiac obdobia sejby a rastu, 5. deň pod vládou veličenstva Thutmoseho III.

Viacero postáv v tejto knihe sú ľudia, ktorí skutočne žili, a sú na to historické dôkazy, pravdaže, vrátane Amenhotepa II. a jeho rodiny, jeho nástupcu Thutmoseho IV. spolu s niekoľkými jeho úradníkmi, ktorí sú pomerne dobre známi zo zachovaných pamiatok. Faktom však zostáva, že poznáme len málo detailov zo života väčšiny bežných ľudí, na ktorých stála staroveká egyptská civilizácia. Zatiaľ čo faraóni sa svojimi úspechmi chválili na stenách chrámov a prostredníctvom pôsobivých kamenných sôch a bohatí úradníci sa zviditeľňovali vlastnými sochami a maľbami v hrobkách, bežní roľníci a remeselníci boli negramotní a o ich živote veľa nevieme, napriek tomu však boli v spoločnosti nesmierne dôležití.

Veľa z toho, čo o tejto kultúre vieme, pochádza z pozostatkov chrámov a hrobiek, pamiatok náboženstva a smrti postavených tak, aby pretrvali večnosť, ale reprezentujúcich iba malú časť života, a väčšina z nich pochádza z juhu Egypta, kde sú environmentálne podmienky pre zachovanie archeologických pozostatkov v priebehu vekov priaznivejšie. Život v domoch z hlinených tehál na brehoch Nílu, ktorý sa vylieval z brehov každý rok, veľmi neprispieval k dlhodobému zachovaniu domov a dedín, v ktorých žila väčšina Egypťanov. Našťastie sa zachovalo niekoľko jedinečných komunít, ktoré nám poskytujú informácie o niektorých detailoch. Jednou

z nich je dedina, v ktorej bývali robotníci, čo stavali kráľovské hrobky počas obdobia Novej ríše, a ešte niekoľko ďalších, ktorí uľahčovali prácu staviteľom pyramíd v predchádzajúcich obdobiach. Všetky sa nachádzali v dostatočne bezpečnom prostredí chránenom pred záplavami. Skrátka, naše poznatky o živote v starovekom Egypte sú trochu nevyvážené a nereprezentujú celú spoločnosť.

Keďže staroveký Egypt bol kultúrou s písmom, ktoré používal iba relatívne malý počet na to vyškolených ľudí, vedci sú požehnaní nemalým počtom zápisov a iných listín, ktoré nám poskytli cenné náhľady do mnohých aspektov starovekého života. To, že sme dnes schopní čítať hieroglyfy a iné egyptské rukopisy s istou mierou presnosti, nám poskytlo niektoré informácie o historických, hospodárskych, náboženských a osobných záležitostiach, a tiež nám to umožňuje nahliadnuť do starovekej mysle a spôsobov myslenia. Egyptológom pomohli aj niektoré postrehy starovekých zahraničných návštevníkov, najmä Grékov a Rimanov, ktorí písali o svojich zážitkoch z Egypta, hoci mnoho storočí po dobe opisovanej v tejto knihe.

Veľká časť deja v našom príbehu jedného roka sa odohráva v dvoch významných mestách Egypta, v starovekom hlavnom meste Memfise, neďaleko dnešnej Káhiry, a v Tébach, oveľa južnejšie položenom meste s veľkým náboženským významom, kde sa nachádza množstvo ohromných chrámov. Ak dnes navštívime Memfis, vidíme, že sa zachoval v podobe veľkého množstva zrútených tehlových múrov, ktoré nás nútia predstavovať si jeho niekdajšiu slávu. Pokiaľ ide o Téby, mnohé z ich chrámov sa zachovali, hoci chátrajú, ale na priľahlých cintorínoch sa nachádzajú početné hrobky úradníkov, ktorých steny sú pomaľované idealizovanými výjavmi z každodenného života, čo nám poskytuje jedinečné, vyložiteľné predstavy. Vzhľadom na veľký dôraz na zachovanie chrámov a hrobiek by sme nemali nadobudnúť dojem, že Egypťania boli posadnutí náboženstvom a smrťou. Zdá sa, že vzťahy so svojimi bohmi brali vážne, ale nie do takej miery, aby tomu väčšina z nich venovala nadmernú pozornosť. Čo sa týka smrti, je jasné, že Egypťania boli viac posadnutí životom a dúfali, že budú duchovne vzkriesení do bezbolestnej verzie tejto nádhernej krajiny, ktorú milovali.

Napriek útržkovitým dôkazom, ktoré sa objavujú iba tu a tam, sa archeológom a egyptológom podarilo získať primeranú predstavu o tom, ako sa žilo v starovekom Egypte, hoci si nikdy nemôžeme byť istí, či sú naše predstavy celkom presné alebo úplné. Bez ohľadu na to, táto kniha vykresľuje rozmanitý obraz jedného konkrétneho roka – a to zaujímavého roka – tým, že predstaví príbehy reprezentujúce prierez starovekou egyptskou spoločnosťou a niektorých ľudí, ktorí žili v tomto pozoruhodnom čase na tomto mieste. A napriek modernej fascinácii pyramídami, múmiami, hrobkami a zlatom, ktorá v mnohých ľuďoch zanechala záhadné predstavy o starých Egypťanoch, zistíte, že boli veľmi ľudskí a vo svojom živote pred tisíckami rokov prežívali podobné ťažkosti, radosti a smútky ako my teraz.

Cieľom tejto knihy je priblížiť čitateľom život v starovekom Egypte v čase jeho rozkvetu. Je to druh historickej fikcie, teda vypožičanie si toho, čo vieme, a zakomponovanie toho do vyrozprávaného príbehu. Ako sme už uviedli, väčšina starovekých Egypťanov bola negramotná a ich hlasy boli väčšinou potlačené, okrem toho, čo o nich napísali iní, čo vieme z vyobrazení každodenného života na stenách hrobiek alebo z výkladu archeologických materiálov. Hoci o vládcoch a elite toho vieme viac ako o miliónoch ľudí, ktorí za nimi stáli, naše informácie nie sú vôbec úplné. Mali by sme si uvedomiť, že dokonca aj ich príbehy môžu byť do istej miery špekulatívne. Napríklad, hoci existujú veľmi sugestívne dôkazy o tom, že ohľadom nástupníctva Thutmoseho IV. bol nejaký spor, v tejto knihe predkladám svoj vlastný scenár, ktorý je síce možný, ale vzhľadom na nedostatok dôkazov ho nemožno potvrdiť. A o príčine smrti jeho otca Amenhotepa II. sa môžeme len dohadovať, keďže skúmanie jeho múmie zatiaľ neodhalilo konkrétnu príčinu.

Iný egyptológ, ktorý by písal túto knihu, by nepochybne vytvoril iné postavy a situácie, aby opísal rok života v starovekom Egypte. V tejto knihe si však prečítate moju vlastnú verziu ovplyvnenú mojimi osobnými znalosťami a skúsenosťami v tejto oblasti. Dúfam, že pre vás, čitateľov, bude poučná, zaujímavá a že sa pri nej často pobavíte.